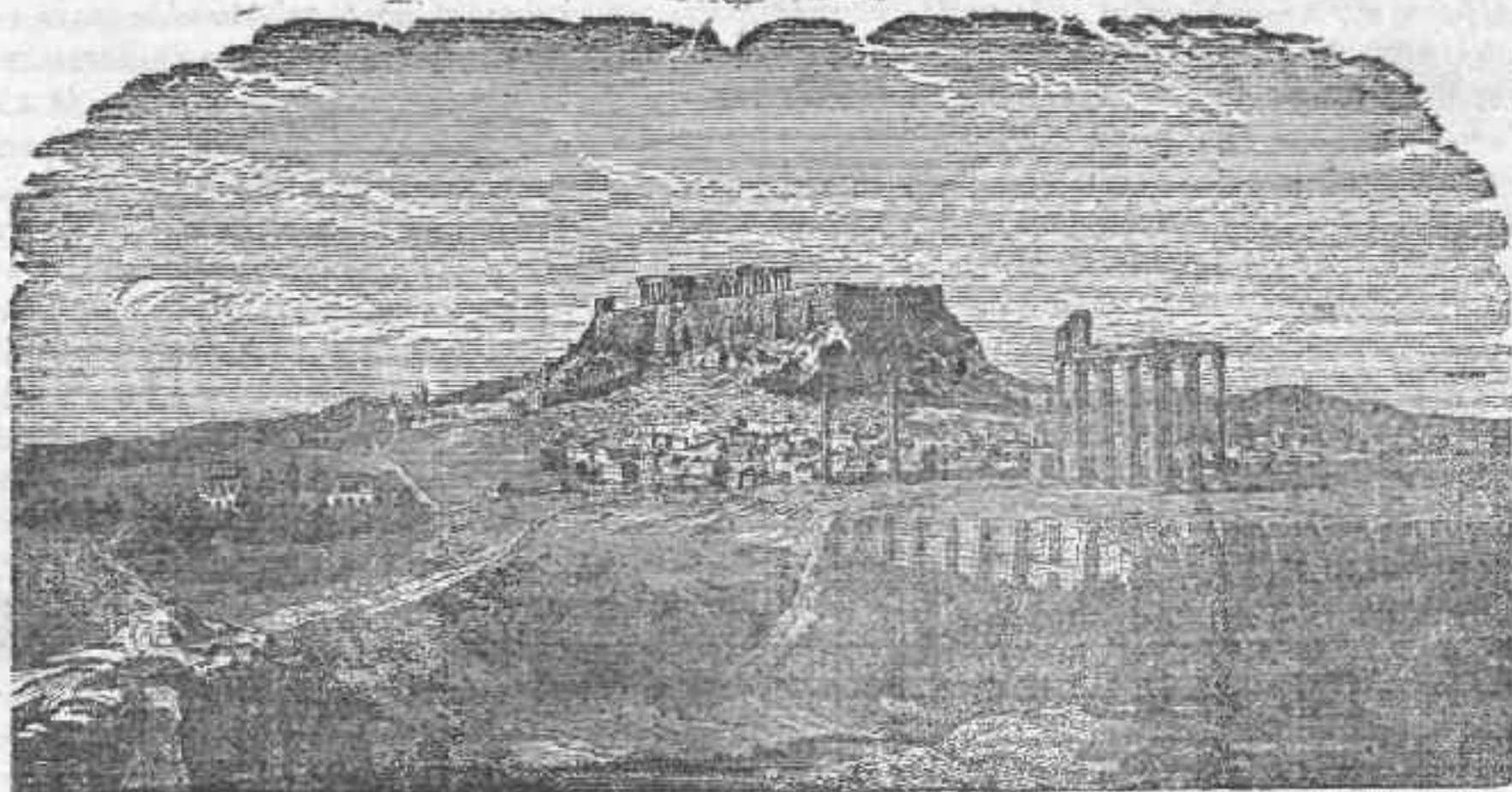

ΠΑΝΔΩΡΑ.

1 ΝΟΕΜΒΡΙΟΥ, 1859.

ΤΟΜΟΣ Γ'.

ΦΥΛΛΑΔΙΟΝ 231.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ Β',

—οοο—

*Γραφεῖσα ἐκ Πόρου πρὸς τινα ἐν Ἀθήναις
οἰκοῦντα φίλον.*

(Συνέχ. καὶ τέλος. Ἰδὲ φυλλ. 208 καὶ 210).

Γενική τις ἐπικρατεῖ οὐ μόνον παρ' ἡμῖν, ἀλλὰ καὶ παρ' ἄλλοις ἰδέα, ὅτι τὸ ναυτικὸν τῶν ἀρχαίων καὶ αἱ ναυμαχίαι αὐτῶν ἦσαν πράγματα γελοῖα καὶ εὐτελῆ, ἀπέναντι τοῦ κολοσσιαίου ναυτικοῦ τῶν σημερινῶν ναυτικῶν ἐθνῶν, καὶ ὅτι ἡ τριήρης, ἥτις ἦν παρὰ τοῖς Ἀθηναίοις τὸ σύνθημα πολεμικὸν πλοῖον, δὲν ἦτο πολὺ διάφορος τινὸς σημερινοῦ ἡμετέρου π.χ. τρεχαντηρίου. Βαθεῖα, φίλτατε, τῶν τοιούτων ἡ πλάνη καὶ ἡ ἀμάθεια. Ἡ τριήρης τῶν ἀρχαίων, ὡς ἡ λέξις αὐτὴ ἐμφαίνει, εἶχε τρεῖς τάξεις κωπῶν, πρῶτον τὰς κώπας θρανίτιδας ἢ θρανιτικὰς, δεύτερον τὰς κώπας ζυγίας, καὶ τρίτον τὰς θαλαμίας ἢ θαλαμιαίας. Ἡ ἀληθὴς καὶ πραγματικὴ σχέσις τῶν τριῶν τούτων σειρῶν τῶν κωπῶν παρέσχε πάντοτε τοῖς ἀρχαιολογοῦσι πολλὰς δυσκολίας. Τὸ βέβαιον ὅμως εἶναι πρῶτον, ὅτι αἱ κώπαι ἐξετείνοντο ἀπὸ τοῦ ἐνὸς μέχρι τοῦ ἄλλου ἅκρου τοῦ πλοίου, καὶ ἴσταντο ἡ μία ὑπὸ τὴν ἄλλην, ὡς ἀποδεικνύουσιν ἐναργέστατα αἱ ἀπεικονίσεις τῶν ἀρχαίων πλοίων ἐπὶ τῆς στήλης τοῦ Τραϊανοῦ, ἐπὶ τοῦ παρὰ Οὐίλκενμάνω Πραϊνεστίνου μαρμάρου, ἐπὶ ἀγγείων, καὶ ἄλλων ἀρχαίων μνημείων, αἷς κατὰ τάξιν εἰ βούλει, καὶ τὸν ἡμέτερον Ἀριστοφάνην ἐν τοῖς βατράχοις αὐτοῦ, οὗ τὴν μαρτυρίαν,

ἀποδεικτικωτάτην ἄλλως τε, ἀνάγνωθι κατὰ μόνας· δεύτερον δὲ, ὅτι μίαν κώπην εἰς καὶ μόνον ναύτης ἐκίνει· ὅσαι ἄρα κώπαι, τοσούτοι καὶ ἐρέται ἢ ναῦται. Ἐκ τῶν ἡμετέρων δὲ ἐπιγραφῶν ἐξάγεται σαφῶς, ὅτι ἐν τινι συνήθει τριήρει αἱ μὲν κώπαι θρανίτιδες ἦσαν τουλάχιστον 62, αἱ δὲ ζυγίαι 54, καὶ αἱ θαλάμιαι 54. Ἐκτὸς δὲ τούτων ἀναφέρονται ἐτι καὶ κώπαι περίνεοι τριάκοντα τὸν ἀριθμὸν, αἷς ἐχρῶντο οἱ περίνεοι, ἥτοι οἱ περιττοὶ ἐν τῇ νηὶ ἐπιβάται. Τὸ ὅλον ἄρα ἐν ἐκάστῃ τριήρει κώπαι καὶ ναῦται 200. Ὁ ἀριθμὸς δὲ οὗτος τῶν ναυτῶν ἐσχημάτιζε τὸ κυρίως καλούμενον πλήρωμα μιᾶς ταχείας ἥτοι μαχίμου τριήρους. Ἀλλ' αἱ μάχιμοι τριήρεις, ἐκτὸς τοῦ ναυτικοῦ πληρώματος, εἶχον ἐτι καὶ τοὺς καλουμένους ἐπιβάτας κατὰ τὴν στενωτέραν τῆς λέξεως σημασίαν, ἥτοι θαλασσίους στρατιώτας, ἀνήκοντας εἰς τὸ πλοῖον αὐτὸ, διαφόρους τῶν ναυτῶν καὶ τῶν ἄλλων στρατιωτῶν, οἷον πελταστῶν, ὀπλιτῶν, καὶ ἱππέων· ἔργον δ' αὐτῶν ἀποκλειστικῶς ἦν τὴ μάχεσθαι ἀπὸ τῆς νηὸς. Τούτων δὲ ἐτι διάφοροι ἦσαν οἱ ἐν τῇ νηὶ ἄνδρες τῆς τέχνης, οἷον ὁ κυβερνητὴρ, ὁ πρωρεύς, ὁ κελευστής, ὁ τρικραύλης, οἱ τοίχαρχοι, οἱ διόποι, καὶ ὁ ἐσχαρεύς, αἷς προσθετέοι ἐτι καὶ τρεῖς ἢ τέσσαρες πεντηκόνταρχοι ἐν ἐκάστῃ τριήρει. Ὅρα λοιπὸν ἐκ τούτων ἀπάντων, φίλτατε, ὅτι ἡ εὐτελής αὕτη τριήρης εἶχε πλήρωμα ἐν ὅλῳ σχεδὸν κατὰ ἓν καὶ ἡμισυ μείζον τοῦ μεγίστου ἡμῶν καὶ μαχιμωτάτου τῆς σήμερον πλοίου τῆς Ἀριάδνης. Ἀλλὰ τὸ

πλήρωμα τοῦτο ἦν πλήρωμα μιᾶς συνήθους τριήρους· ὅποιον δὲ ἦν τὸ τῆς τετρήρους, πεντήρους, ἐξήρους, ὀκτῆρους καὶ καθεξῆς μέχρι τῆς τετρακοντῆρους Πτολεμαίου τοῦ Φιλοπάτορος! Ὁ Πολύδιος εἰς πᾶσαν ῥωμαϊκὴν καὶ καρχηδονίαν πεντήρη ἀριθμεῖ 300 ναύτας καὶ 120 ἐπιβάτας στρατιώτας. Προστιθεμένων δὲ τούτοις καὶ πεντήκοντα τοῦλάχιστον ἑτέρων ἀνδρῶν μηχανικῶν καὶ τεχνιτῶν, ἡ πεντήρης εἶχε πλήρωμα τοῦλάχιστον 470 ἀνδρῶν. Ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Καλλιγούλα μία πεντήρης κατὰ τὸν Πλίνιον εἶχε μόνον ναύτας 400. Μία ὀκτῆρης τοῦ Λυσιμάχου εἶχε ναύτας 1600. Τὸ δὲ πλήρωμα τῆς τεσσαρακοντῆρους τοῦ Πτολεμαίου ἦν ὑπὲρ τοὺς 4000 ναύτας! Τῆς πεντήρους λοιπὸν, ἥτις εἶχε συνήθως 500 ἀνδρας, λαμβανομένης ὡς βάσεως ὡς πρὸς τὸν ἀριθμὸν τοῦ πληρώματος, καὶ προστιθεμένων εἰς ἕκαστον πλοῖον ἀνωτέρως τάξεως τοῦλάχιστον 100 ἀνδρῶν· τότε ὁ στόλος Πτολεμαίου τοῦ Φιλαδέλφου περιέχων τριακοντῆρεις δύο, εἰκοσῆρη μίαν, τριεκαδεκῆρεις τέσσαρας, δωδεκῆρεις δύο, ἐνδεκῆρεις δεκατέσσαρας, ἐννῆρεις τριάκοντα, ἐπτῆρεις τριάκοντα ἐπτὰ, ἐξήρεις πέντε, πεντήρεις δεκαεπτὰ, τετρήρεις καὶ τριήρεις ὑπὲρ τὰς διακοσίας, ὁ στόλος λέγῃ τοῦ βασιλέως Φιλαδέλφου συνίστατο ἐξ 155300 ναυτῶν (α). Ἀλλὰ δὲν ἀρκεῖ ταῦτα· διότι ὁ Ἀθηναῖος λέγει ῥητῶς ἔτι, ὅτι « τὰ δ' ἐλάσσονα πλοῖα εἰς τὰς νήσους πεμπόμενα καὶ εἰς ἄλλας πόλεις, ὧν ἦρχε, καὶ τὴν Λιβύην, πλείονα ἦν τῶν τετρακισχιλίων. »! Ἡ δὲ ὑπερφυῆς Πτολεμαίου τοῦ Φιλοπάτορος ναῦς, μέγα μαρτύριον τῆς τε ἐξόχου τέχνης τῶν ἀρχαίων ναυπηγῶν, καὶ τοῦ πλούτου τῶν Ἑλλήνων βασιλέων τῆς Αἰγύπτου, περιγραφεῖσα ἀκριβῶς ὑπὸ Φιλοζένου, μῆκος μὲν εἶχε πηχῶν διακοσίων ὀγδοήκοντα (ὁ πῆχυς εἶχε μῆκος ἑνὸς καὶ ἡμίσεως ποδός, ἄρα εἶχε μῆκος 320 ποδῶν, ἦν δηλαδὴ μακροτέρα τῶν μεγίστων σημερινῶν καταφράκτων πλοίων, ἥτοι τριζρότων τῶν 120 πυροβόλων, κατὰ διακοσίους εἰκοσι πέντε εἰσέτι πόδας! (β) Τὸ δὲ ὕψος αὐτῆς ἀπὸ τοῦ ἀκροστολίου ἦν τεσσαράκοντα ὀκτὼ πηχῶν· ἄρα ὑπερέβαινεν ἐν τῇ πρώρᾳ τὸ ὕψος τοῦ σημερινοῦ ναυπη-

(α) Τὸ πλήρωμα σήμερον τοῦ μεγίστου καταφράκτου ἦτοι τριζρότου τῶν 120 πυροβόλων σύγκειται ἐξ ἀνδρῶν 1091· τοῦ τῆς β' τάξεως ἦτοι τῶν 100 πυροβόλων ἐξ 919 ἀνδρῶν· τοῦ τῆς γ' τάξεως ἦτοι τῶν 98 πυροβόλων ἐξ 864 ἀνδρῶν· τοῦ τῆς δ' τάξεως ἦτοι τῶν 80 πυροβόλων ἐξ 731 ἀνδρῶν. Τα δὲ μονόκρετα (frigates) τῆς α' τάξεως ἔχουσιν ἄνδρας 515· καὶ πυροβ. 50· τῆς β' τάξεως 414, καὶ πυροβ. 50· τῆς δὲ τρίτης ἄνδρας 339· καὶ πυροβόλα 40. Ὅθεν μόναι καὶ δεκατέσσαρες ἐνδεκῆρεις τοῦ Πτολεμαίου ἔφερον ὅσους ἄνδρας φέρουσι νῦν δεκατέσσαρα τρίκρετα τῶν 120 πυροβόλων· διότι πᾶσα ἐνδεκῆρης εἶχε πλήρωμα 1100 ἀνδρῶν! Ἡ δὲ συνήθης πεντήρης εἶναι μαιζὼν ὡς πρὸς τὸ πλήρωμα ἑνὸς μονοκράτου (frigate) τῆς β' τάξεως, ἦτοι τῶν 50 πυροβόλων, κατὰ 58 ἀνδρας.

(β) Οἱ ναῦται τὴν σήμερον διακροῦσι τὰ πολεμικὰ πλοῖα εἰς τέσσαρας τάξεις, ἥτοι εἰς κατάφρακτα, κατὰ τὸ ναυτικὸν ὀνομαστικὸν (Vaisseau), μονόκρετα (Frigates), δρόμονας (corvettes), καὶ εἰς πύραυς (Bris). Καὶ τὰ μὲν κατάφρακτα διακροῦσιν εἰς τρεῖς τάξεις· τῆς πρώτης τάξεως τὸ κατάφρακτον εἶχε μῆκος μέτρ. 63 καὶ 81. ἑκατοστών, ἦτοι ποδῶν 192 περίπου (τὸ μέτρον ἐστὶν ἴσον πρὸς 3 πόδας, 11 γραμμὰς καὶ 399 χιλιοστά τῶν ἀρχαιοτέρων· ἡ δὲ γραμμὴ τὸ 1/12 τοῦ δακτύλου, τὸ 1/143 τοῦ ποδός, τὸ 1/443 τοῦ μέτρου.)· τὸ τῆς δευτέρας 63 καὶ 50· τὸ τῆς γ'

γικοῦ τῆς Εὐρώπης τέρατος, τοῦ Λεβιαθάν, κατὰ 12 ἔτι πόδας! Ἀπὸ δὲ τῶν πρυμνηστικῶν ἀρπάζων ἕως τὸ πρὸς τῇ θαλάσῃ μέρος, τὸ ὕψος αὐτῆς ἦν πήχεις πεντήκοντα τρεῖς, ἥτοι πόδας 79 1/2· ἄρα ἡ τεσσαρακοντῆρης τοῦ Πτολεμαίου κατὰ τὴν πρύμναν ἦν ὑψηλοτέρα τοῦ Λεβιαθάν κατὰ 19 καὶ 1/2 πόδας! Πηδάλια εἶχε τέσσαρα τριακονταπήχη· τὸ μῆκος τῶν θραντικῶν κωπῶν ἦν πηχῶν τριάκοντα ὀκτώ. Καὶ τοὶ δὲ ἔχουσαι τοιοῦτον ἀπιστον μῆκος αἱ κωπαι (57 ποδῶν), ἦσαν ὁμῶς λίαν εὐκίνητοι καὶ εὐήρεις· διότι εἶχον μόλυβδον ἐν τοῖς ἐγχειριδίοις, καθιστάντα αὐτάς εἰσω λίαν βαρείας κατὰ τὴν ζύγῳσιν. Ἦν δὲ δίπρωρος καὶ δίπρυμνος, ἔχουσα ἑμβόλα ἐπτὰ, ἐν μὲν ἡγούμενον, ἑτέρα δὲ ὑποστέλλοντα, τρία δὲ κατὰ τὰς ἐπωτίδας. Οἱ ἐρέται ἦτοι αἱ κυρίως ναῦται ἦσαν πλείους τῶν τετρακισχιλίων, οἱ δὲ εἰς τὰς διαφόρους ἐσωτερικὰς τεταγμένοι ὑπηρεσίας τοῦ πλοίου, τετρακόσιοι· πείρας δὲ γενομένης ἐπὶ τοῦ καταστρώματος ἐδέξατο ἐπιβάτας στρατιώτας δύο χιλιάδας ὀκτακοσίους πεντήκοντα. Ἐκτὸς δὲ τούτων ὑπὸ τὰ ζύγια πλῆθος ἕτερον ὑπῆρχεν ἀνθρώπων, καὶ ὁ ἀνάλογος πάντων τούτων ἐπισιτισμός. Τοιοῦτον δὲ ἔχουσα κολοσσιαῖον ὄγκον, ἡ εὐρύθυμος (λέγει ὁ Φιλοζένος) ἦν καθ' ὑπερβολὴν θαυμαστός· δ' ἦν καὶ ὁ ἄλλος κόσμος τῆς νεώς. Ζῶα μὲν γὰρ εἶχεν οὐκ ἐλάττω δώδεκα πηχῶν κατὰ πρύμναν τε καὶ πῶραν, καὶ πᾶς τόπος αὐτῆς κηρογραφία καταπεποίκιλτο, τὸ δ' ἐγκωπον ἅπαν μέχρι τῆς τροπῆως κυσσίνην φυλλάδα καὶ θύρσους εἶχε περίξ. Πολὺς δ' ἦν καὶ ὁ τῶν ὄπλων κόσμος. Ἀνεπλήρου δὲ τὰ προσδεόμενα τῆς νεώς μέρη. » Καὶ ὁ τρόπος δὲ τῆς καθολικῆς αὐτοῦ εἶναι ὡσαύτως λίαν περίεργος, διότι ἀποδεικνύει, ὅτι αἱ δεξαμεναὶ τῶν νεωτέρων ἐθνῶν δὲν εἶναι ἴδιον αὐτῶν ἐπινόημα. Μέχρι μὲν τινος δηλονότι τὸ πλοῖον κατήγετο ὑπὸ ὄχλου μετὰ βοῆς καὶ σάλπιγγων, ὕστερον δὲ, λέγει ὁ αὐτός ἱστορικός, σ τῶν ἀπὸ Φοινίκης τις ἐπενόησε τὴν καθολικὴν, τάφρον ὑποστησάμενος, ἴσην τῇ νηὶ κατὰ μῆκος, ἦν πλησίον τοῦ λιμένος ὠρυξε. Ταύτῃ δὲ τοὺς θεμελίους κατωκοδόμησε λίθῳ στερεῷ πρὸς πέντε πήχεις τὸ βάθος, καὶ διὰ τούτων φάλαγγας ἐπικαρσίας κατὰ πλάτος τῆς τάφρου διώσας συνεχεῖς, τετράπηχον εἰς βάθος τόπον, ἀπολιπούσας. Καὶ ποιήσας εἰς αὐτὴν ἀπὸ τῆς θαλάσσης ἐνέπλησεν αὐτῆς πάντα τὸν ὀρυχθέντα τόπον, εἰς ὃν ῥαδίως ἀπὸ τῶν τυχόντων ἀνδρῶν εἰσῆγαγε τὴν ναῦν. » Ὁ αὐτὸς δὲ Πτολεμαῖος ὁ Φιλοπάτωρ κατεσκευάσε καὶ ποτάμιόν τι κολοσσιαῖον πλοῖον τὴν καλουμένην θαλαμηγόν, ἥτις ἦν ἀριστοῦργημα κομψότητος καὶ πολυτελείας. Ἡ θαλαμηγὸς αὕτη τοῦ Πτολεμαίου εἶχε μῆκος ἡμισυ στάδιον ἦτοι πόδας 303 1/2, πλάτος δὲ τριάκοντα πήχεις, τὸ δὲ ὕψος αὐτῆς ἦν πήχεις περίπου τεσσαράκοντα. Ἦν δὲ ἀληθῶς τὸ πλοῖον τοῦτο θαυμαστόν, ἐκτὸς τοῦ μεγέθους, καὶ διὰ τὸν ἐν αὐτῷ

55 καὶ 90. Τα δὲ μονόκρετα τῆς α' τάξεως 54 καὶ 40, τῆς β' 52 καὶ 45. τῆς γ' 47. Οἱ δὲ δρόμονες τῆς α' τάξεως 42 καὶ 30· τῆς β' 38 καὶ 95. Οἱ δὲ πύραυς ἐν γένει 34 καὶ 15.

κατεσπαρμένον πλούτον, τὴν πανταχοῦ ἐνυπάρχουσαν λαμπρότητα, καὶ τὰς παντοειδῆς ἀναπάνσεις, οἷον οἴκους, περιπάτους, κοιτῶνας περιφανεῖς, συμπόσια περίπτερα πολυτελέστατα, προπύλαια ἐξ ἐλέφαντος καὶ πολυτελεστάτης ὕλης κατεσκευασμένα, θαλοειδεῖς ναοὺς τῆς Ἀφροδίτης, οἴκους βακχικοὺς, ἀντρα, κλίμακας ἐλικτὰς φερύσας πρὸς τοὺς κρυπτοὺς περιπάτους, καὶ ἄλλα ὄντως θαυμαστά ἔργα. Πανταχοῦ δὲ ἥσπραπτεν ὁ χρυσοῦς, καὶ τὰ πάντα ἦσαν κατεσκευασμένα δι' ἐλέφαντος, ἀλαβάστρου, λίθων ἰνδικῶν, ἀλουργίδων, γλυφῶν ἐκφανουσῶν κάλυκας λωιτῶν ποταμίων, καὶ καρποὺς ἀρτιθλάστων φοινίκων, καὶ ἄλλα μύρια ἀνθη. Πρὸς δὲ τούτοις τὰ πλεῖστα μέρη αὐτῆς κατεσκευάσθησαν ἀπὸ κέδρου σχιστῆς, καὶ κυπαρίσσου Μιλησίας, καὶ θυῖνων σανίδων. Τοιαύτη ἦν ἡ ἀληθῶς ἐξαισία αὕτη θαλαμηγὸς ναὺς τοῦ βασιλέως Πτολεμαίου! Καὶ τρίτον δέ τι κολοσσιαῖον ὑπῆρχε παρὰ τοῖς Ἕλλησι πλοῖον, ἡ ναὺς τοῦ Ἰέρωνος, ἡ Συρακοσία, κατασκευασθεῖσα ὑπὸ τὰς ὄψεις τοῦ μεγάλου Ἀρχιμήδους. Περί ταύτης δὲ Μοσχίων τις ἐξέδωκεν ἴδιον σύγγραμμα, ἐν ᾧ μεταξὺ ἄλλων περιεργωτάτων ἱστορεῖτο ὡσαύτως, ὅτι ἡ ξυλεία τῆς νηὸς ταύτης ἦν ἴση πρὸς ἐξήκοντα τριηρικὰ σκάφη· τριακόσιοι δὲ ἄνδρες χωρὶς τῶν ὑπηρετούντων εἰργάζοντο ἐν αὐτῇ ὡς ἀρχιτεχνίται. Οἱ συνήθεις ἦλοι αὐτῆς ἦσαν χαλκοὶ καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον δεκάμνοοι, ἥτοι βάρους πλεόν τῶν τριῶν καθ' ἡμᾶς ὀκάδων· πᾶσα δὲ ἡ ἐξωτερικὴ ἐπιφάνεια ἦν ἀπεστεγασμένη διὰ μολυβδίνων κεραμίδων. Περιεῖχε δὲ ἡ ναὺς αὕτη ἐκτὸς τῶν πολυαριθμῶν κλινῶν καὶ τῶν ἀπείρων σκευῶν τῶν δισχιλίων αὐτῆς τοῦλάχιστον ναυτῶν, καὶ τῶν στρατιωτῶν ἐπιβατῶν, καὶ τῶν ἄλλων ἐν αὐτῇ ναυκλήρων, μηχανικῶν, τεχνιτῶν, ὑπηρετῶν καὶ λοιπῶν, περιπάτους, κήπους, σκηνὰς κιστοῦ λευκοῦ καὶ ἀμπέλων σκιαζούσας τοὺς περιπάτους, σχολαστήρια, βιβλιοθήκας, γυμνάσια, βαλανεῖα, ἵππωνας, ὑδροθήκας μεγίστας, ἰχθυοτροφεῖα, ξυλοθήκας, κριθᾶνους, ὀπτάνια, καὶ μύλους. Τὰ πάντα δ' ἐν αὐτῇ ἦσαν πολυτελῶς κατεργασμένα· αὐτὰ δὲ πάντα (ἱστορεῖ ὁ Μοσχίων) δάπεδον εἶχεν ἐν ἀβακίσκοις συγκεῖμενον ἐκ παντοίων λίθων, ἐν οἷς ἦν κατεσκευασμένος πᾶς ὁ περὶ τὴν Ἰλιάδα μῦθος θαυμασίως. ἐξῆς δὲ τούτων Ἀφροδίσιον κατεσκευάστο τρικλινον, δάπεδον ἔχον ἐκ λίθων ἀχατῶν τε καὶ ἄλλων χαριεστάτων, ὅσοι κατὰ τὴν νῆσον ἦσαν· τοὺς τοίχους δ' εἶχε καὶ τὴν ὀροφὴν κυπαρίσσου, τὰς δὲ θύρας ἐλέφαντος καὶ θύου· γραφαῖς δὲ καὶ ἀγάλμασιν, ἐτι δὲ ποτηρίων κατασκευαῖς ὑπερβαλλόντως κατεσκευάστο Ἡ δὲ ναὺς πᾶσα οἰκείαις γραφαῖς ἐπεπόνητο. Ἰσταντο δ' ἐτι ἐπ' αὐτῆς πύργοι ὀκτώ, δύο μὲν κατὰ πρύμναν ἴσοι δὲ κατὰ πῶραν, οἱ δὲ λοιποὶ ἐν τῷ μέσῳ τῆς νηὸς. Πᾶν δὲ τὸ ἐντὸς τῶν πύργων ἦν πλήρες λίθων καὶ βελῶν. Ἦν δ' ἐπ' αὐτῆς κατεσκευασμένον καὶ τεῖχος ἔχον ἐπάλλεις καὶ καταστρώματα, ἔργον Ἀρχιμήδους, ἐφ' οὗ ἴστατο μηχανὴ λιθοβόλος ἀφιεῖσα λίθους τριταλάντους (72 ὀκάδων), καὶ βέλη δωδεκα-

πήχη, βάλλοντα ἐπὶ στάδιον, ἥτοι 607 πόδας μακράν. Ἐκτὸς δὲ τούτων κύκλω τῆς νηὸς ἦσαν χάρακες σιδηροὶ, ἵνα ἐμπόδιζωσι τὴν ἀνάβασιν, καὶ κόρακες ἵνα συλλαμβάνωσι τὰ ἐχθρικά πλοῖα. Εἰς ἐκάτερον δὲ τῶν τοίχων ἴσταντο ἐξήκοντα ὀπλίται, ἴσοι δὲ τούτοις περὶ τοὺς ἴστους καὶ τὰς λιθοφόρους κεραίας. Τριῶν δὲ ὑπερμεγέθων ἰστῶν ὑπαρχόντων, ὧν ὁ μέγιστος μόλις εὐρέθη ἐν τοῖς ὄρεσι τῆς Βρεττίας, ἐξ ἐκάστου ἐξήρτηντο δύο λιθοφόροι κεραταί, ἐξ ὧν διὰ μηχανῶν ἤριεντο ἐπὶ τοὺς ἐπιτιθεμένους ἀρπαγες καὶ πλίνθαι μολίβου. Ἀγκυραὶ δὲ ἦσαν σιδηραὶ ὀκτὼ καὶ ξύλιναι τέσσαρες. Ἡ δὲ ἀντλία καίπερ ἔχουσα ὑπερβάλλον βάθος, ὑφ' ἐνὸς μόνου ἀνδρὸς ἐξήντλειτο διὰ κοχλίου, ὃν ὁ Ἀρχιμήδης ἐξεύρε. Ἐφόλκια δὲ εἶχεν ἡ Συρακοσία τὸ μὲν πρῶτον καὶ μέγιστον τὸν Κέρκαυρον δυνάμενον βαστάσαι τρισχίλια τάλαντα, ἥτοι 72000 ὀκάδ. βάρος. Μετὰ δὲ τούτον ἦσαν πολλάι ἄλλαι ἀλιάδες καὶ σκάφαι, βαστάζουσαι ἐκάστη χίλια πεντακόσια τάλαντα, ἥτοι 36000 ὀκάδας. Ἡ ναὺς αὕτη ἦν τῇ κατασκευῇ εἰκόσορος· ἄρα δύο χιλιάδες ἄνδρες ἦν τὸ τακτικὸν αὐτῆς πλήρωμα τῶν ναυτῶν. Ἀλλ' ἐκτὸς τούτων καὶ τῶν ἄλλων ἦδη ἀνωτέρω μνημονευθέντων, παρὰ τὴν πῶραν ἴσταντο ἐτι ἐξακόσιοι ἄνδρες ἐπιτηροῦντες τὰ παραγγελλόμενα. Καί τοι δὲ ἡ ναὺς αὕτη ἦν ἐξόχως πολεμικὴ, ὅμως ἐνεβάλλοντο ἐτι ἐν αὐτῇ, ἐξήκοντα χιλιάδες μεδίμνων σίτου, δέκα χιλιάδες κεράμια (βαρέλια) τυρίχων σικελικῶν, εἴκοσι χιλιάδες τάλαντα ἐρεῶν (48000 ὀκάδες μαλλί), καὶ ἕτεραι εἴκοσι χιλιάδες τάλαντα διαφόρων φορτίων. Ἐκτὸς δὲ τούτων ἀπάντων ὑπῆρχεν ἐν αὐτῇ πλήρης καὶ ὁ ἐπισιτισμὸς πάντων τῶν ἐμπλεόντων! Ὁ δὲ Ἰέρων ἐπειδὴ ἤκουεν, ὅτι πάντες οἱ ἐν Μεσογείῳ λιμένες, οἱ μὲν ἦσαν ἀδύνατοι νὰ δεχθῶσι τὸν ἀρχαῖον τοῦτον Λεβιαθάν, οἱ δὲ καὶ ἐπικίνδunoι, ἀπέστειλεν αὐτὸν δῶρον τῷ βασιλεῖ Πτολεμαίῳ μετονομάσας αὐτὴν ἀπὸ Συρακοσίας Ἀλεξάνδρειαν. Τοιαύτη καὶ τηλικαύτη ἦν καὶ ἡ ναὺς τοῦ Ἰέρωνος, εἰς ἣν τὰ ἐξῆς ὠραῖον ἐπίγραμμα ἐποίησεν ὁ ἐπιγραμματοποιὸς ποιητὴς Ἀρχιμήδης.

Τίς τοῖς εἴλας πύλῳρον ἐπὶ χθονὸς εἰσαγε; ποῖος κοῖρανος ἀκαμάτοις παίσμασιν ἠγάγετο;
πῶς δὲ κατὰ δρυῶν ἐπάγη σάνις; ἢ τίτι γόμφῳ τμηθέντις πέλκει τοῦτ' ἔκκαμον τὸ κύτος,
ἢ κορυφαῖς Αἰτῶας πρῖσσομένοισιν, ἢ τινὶ νάσων,
ἢς Αἰγυπτῶν ὕδωρ Κυκλάδας ἐνδίδεται,
τοίχους ἀμφοτέρωθεν ἰσοπλατέας; Ἦρα Γ' ἴγαντες τοῦτε πρὸς οὐρανίαν ἔξεσαν ἀτραπιτεῖς.
Ἄστρων γὰρ φαῖςι καρχήσια, καὶ τρεχίλκευς θώρακες μεγάλων ἐντὸς ἔχει νεφέων.
Παίσμασιν ἀγκυρὰς ἀπεραιδεῖται, οἷσιν Ἀβύδου Σιρήνης καὶ Σπαστοῦ δισσὸν εἶησι πόρον.
Μανύει στιβαρὰς κατ' ἐπιμύθεος ἀρτιχάρακτεν γράμμῃ, τίς ἐκ χέρσου τάνδ' ἐκύλισε τρόπῳ·
φατὶ γὰρ, ὡς Ἰέρων Ἰερουκλῆος Ἑλλάδα πάσα, καὶ νάσοις καρπῶν πίνακ' ὀρυφύρον
Σικελίας σκαπιτεύχας ἢ Ἀφρικῆς. Ἀλλὰ, Πόσειδον, σῶζε κατὰ γλαυκῶν σῆμα τὸδε ροδίων.

Ὅτι δὲ καὶ ἡ ναυτικὴ τῶν ἀρχαίων τέχνη δὲν ἦτον ὡς τινες τὴν φαντάζονται σήμερον, μαρτυρεῖ πρὸς

τοῖς ἄλλοις καὶ τὸ ἐσχάτως ἐκδοθέν ναυτικὸν ὀνομαστικὸν, (οὐχὶ ὀνοματολόγιον ὡς ἀνύπαρκτον, ἀλλ' οὐδὲ λεξικὸν ὡς μὴ συντεταγμένον κατὰ στοιχεῖον), ἐν ᾧ τὰ πλεῖστα καὶ ἐπιτυχέστατα ὡς πρὸς τὰ σκάφος τοῦ πλοίου, καὶ τὴν διασκευὴν, τὴν διαίρεσιν, τὴν στοιδασίαν, τὰ σχοινία, τοὺς ἰστούς, τὰ ἰστία, τὸν ἐξαρτισμὸν, τὴν χειρισμὸν τῶν ἀρμένων, τὰς κινήσεις, τὸ προσωπικόν, τὰ κελεύσματα, τὴν τακτικὴν ναυτικὴν, τὴν ναυπηγικὴν, καὶ αὐτὰ τὰ ἐφόδια, ἐκ τῶν ἀρχαίων ἐλήφθησαν, ὧν τοὺς ναυτικούς ὄρους, σημειωτέον, γινώσκουμεν σήμερον οὐχὶ ἐκ συγγραμμάτων ἀρχαίων ἐπιστημονικῶν περὶ ναυτικῆς, ἀλλ' ἐκ διεσπαρμένων τῇδε κακεῖσε λέξεων παρὰ τοῖς διασωθεῖσι συγγραφεῖσι· καὶ ὁμῶς ὁπόσαι ἀρχαῖαι ναυτικαὶ λέξεις λείπονται ἐτι ἐν αὐτῷ, ὡς φέρ' εἰπεῖν, τὸ ἱκρίον, ὁ καταπειρατὴρ, ἡ ζύγωσις, τὰ ζυγά (ἐν ἄλλῃ ἢ ἐν τῷ ὀνομαστικῷ σημασία) ὁ ζυγός, τὸ διατόναιον, τὰ ζύγια, ὁ κάλαθος, τὰ καρχήσια, αἱ κῶπαι μεσόνες ἢ καὶ ζύγια, οἱ περίνεω, (ἀντὶ τοῦ κοινοῦ ὑπεράριθμοι) τὸ προεμβόλιον, ἡ ἐμβολή, τὰ κόρυμβα, ὁ χηνίσκος, ὁ τράφης, ἡ πτυχίς, τὰ τοπεῖα, τὰ τρήματα (ἄλλως ἢ ἐν τῷ ὀνομαστικῷ) ὁ τριηράλης ἀντὶ τοῦ κακοφώνου νιγλαριστής, καὶ αὐλὸς ἀντὶ τοῦ νίγλαρος, καὶ τοι ὁμολογητέον κυριολεκτικὸν τοῦτο, κτλ. κτλ. Ἀλλὰ ταῦτα, ἀντὶ νὰ ἐλαττώσωσι κατ' οὐδὲν τὴν ἀξίαν τοῦ ναυτικοῦ ὀνομαστικοῦ, ἀποδεικνύουσι μόνον τὴν ἄκραν τοῦ ἔργου δυσχέρειαν, ἣν μόνοι γινώσκουσιν, ὅσοι ποτε ἐνέκυψάν πως εἰς τὰ τοιαῦτα. Πλείστον ἄρα ἐπαίνων ἀξιοὶ εἶσιν οἱ ναυτικοὶ ὀνοματοθέται, καταβαλόντες ἤδη τοῦ μέλλοντος ἐλληνικοῦ ναυτικοῦ λεξικοῦ τὸν πρῶτον θεμέλιον, ἐφ' οὗ μέλλει ἵνα στηριχθῇ εἰς τὸ μετὰ ταῦτα τὸ ὅλον ναυτικὸν ἐπιστημονικὸν οἰκοδόμημα. Ἀλλ' ἵνα τὸ ναυτικὸν ὀνομαστικὸν μὴ μένῃ καὶ τοῦτο χάρτης ἀπλοῦς γεγραμμένος, ἀπαιτεῖται φροντίς, καὶ πρόνοια, καὶ τοιαύτη τῶν ναυτῶν καὶ ἀξιωματικῶν καὶ δοκίμων διαθέσις καὶ διάταξις, ὥστε νὰ βιασθῶσιν ἐκ τῆς ἀνάγκης ἔχοντες ἄκοντες νὰ ἐφαρμόσωσι τὰς νέας ἐλληνικὰς λέξεις ἀντὶ τῶν συνήθων βαρβαρικῶν. Τοῦτο δὲ μόνον δύναται νὰ συμβῇ ἂν πρῶτον τὰ πληρώματα τῶν πλοίων τουλάχιστον μέχρι τινὸς συγκροτῶνται ἀναμιξί· ἐξ ἀπάντων Ἑλλήνων. Ἡ τοιαύτη τῶν πληρωμάτων διάταξις οὐ μόνον κατ' ἀνάγκην θέλει εἰσαγάγει εἰς τὸν στόλον ἡμῶν τὴν ἐλληνικὴν γλῶσσαν, ἀλλὰ καὶ τὴν παιθαρχίαν ἐντὸς ὀλίγου θέλει ἐνισχύσει ἐπαισθητῶς, τῶν ἀρχόντων καὶ ἀρχομένων μὴ συνδεσμένων ὡς νῦν πρὸς ἀλλήλους διὰ ποικίλων δεσμῶν συγγενείας, καὶ κηδεστίας, καὶ ἀναδοχῶν, καὶ κοινῆς ἰδιαζούσης καταγωγῆς, καὶ ἄλλων ἐτι πολλῶν παραλυόντων τὴν τυφλὴν ὑπακοὴν τῶν κατωτέρων πρὸς τοὺς ἀνωτέρους, καὶ ἀφαιρούντων ὡς εἰκὸς τὸ σέβας τῶν ἀρχομένων πρὸς τοὺς ἄρχοντας αὐτῶν, ὅταν μάλιστα ἐν γένει οὐδὲ κοινωνικὴ τάξις, οὐδ' ἐπιστήμη, οὐδὲ πλοῦτος, οὐδ' ἄλλο τι ἐξοχὸν πλεονέκτημα διακρίνη αὐτοὺς ἀπ' ἀλλήλων· δεύτερον δὲ, ὅπερ εὐχερέστατον, ἂν αὐτοὶ πρῶτον οἱ συντάκται τοῦ ὀνομαστικοῦ,

θελήσωσι νὰ καταστήσωσιν αὐτὸ χρήσιμον διὰ τῆς ἀπὸ τῶν γνωστῶν εἰς τὰ ἄγνωστα μεταβάσεως, καὶ τῆς τροποποιήσεως αὐτοῦ ἀπὸ ὀνομαστικοῦ κυρίως εἰς λεξικόν.

Ὡς δὲ τὸ πολεμικὸν ναυτικὸν τῶν ἀρχαίων ἦν πλείστου ἀξίον λόγου, οὕτω καὶ τὸ ἐμπορικόν, ὡς τοιοῦτο, δὲν ἦτο ποσῶς ἐκείνου κατώτερον. Ὁ Λουκιανὸς ἐν τινι συγγραμματίῳ αὐτοῦ, ἐπιγραφομένῳ *πλοῖον ἢ εὐχαι*, περιγράφει μέγα τι πλοῖον σιτηγὸν τῶν ἀπ' Αἰγύπτου πλεόντων εἰς Ἰταλίαν, Ἰσὶς ἐπικαλούμενον, καταπλεύσαν εἰς Πειραιᾶ. Ἐν δὲ τῶν τοῦ διαλόγου προσώπων, ὁ Σάμιππος, θεώμενος τὴν ναῦν ἐκφωνεῖ· «*Ἡλίχη ναῦς! Εἴκοσι καὶ ἑκατὸν πήχεων ἔλεγεν ὁ ναυπηγὸς τὸ μῆκος (ἦν ἄρα τὸ μῆκος τοῦ ἐμπορικοῦ τούτου σιτηγοῦ πλοίου, ἴσον τριηρότου τῆς πρώτης τάξεως) εὐρὸς δὲ ὑπὲρ τὸ τέταρτον μάλιστα τούτου· καὶ ἀπὸ τοῦ καταστρώματος εἰς τὸν πυθμένα, ἡ βαθύτατον κατὰ τὸν ἀντλον, ἐννέα πρὸς τοῖς εἴκοσι. Τὰ δ' ἄλλα ἡλίχος μὲν ὁ ἰσθός! ὅσην δὲ ἀνέχει τὴν κεραίαν! οἷω δὲ προτόνω συνέχεται! ὡς δὲ ἡ πρύμνα μὲν ἐπανεστήκειν ἡρέμα καμπύλη, χρυσῶν χηνίσκων ἐπικειμένη, καταντικρὺ δὲ ἀνάλογον ἡ πρύμνα ὑπερβέβηκεν, εἰς τὰ πρόσω ἀπομηκυνομένη, τὴν ἐπώνυμον τῆς νεῶς θεὸν ἔχουσα τὴν Ἰσιν ἐκατέρωθεν. Ὁ μὲν γὰρ ἄλλος κόσμος, αἱ γραφαί, καὶ τοῦ ἰστίου τὸ παράσειον πυραυγές, καὶ πρὸ τούτων αἱ ἄγκυραι, καὶ στροφεῖα, καὶ περιαγωγεῖς καὶ αἱ μετὰ τὴν πρύμνην οἰκῆσεις, θαυμάσια πάντα μοι ἔδοξε. Καὶ τὸ τῶν ναυτῶν πλῆθος στρατοπέδῳ ἂν τις εἰκάσειεν. Ἐλέγετο δὲ καὶ τοσοῦτον ἄγειν σῖτον, ὡς ἱκανὸν εἶναι πᾶσι τοῖς ἐν τῇ Ἀττικῇ ἐνιούσιον πρὸς τροφήν. Κάκεινα πάντα μικρὸς τις ἀνθρωπίσκος γέρων ἤδη ἔσωζεν, ὑπὸ λεπτῇ κάμακι τὰ τηλικαῦτα πηδάλια περιστρέφων. οὐ ἕτερον δὲ τι πλοῖον ἐμπορικὸν συνήθους μεγέθους ἀναφερόμενον παρὰ Δημοσθένει κατὰ Φορμίωνος ἐκτὸς τοῦ φορτίου αὐτοῦ, τῶν δούλων, καὶ τοῦ πληρώματος, ἔφεραν ἐτι ἐντὸς καὶ 300 ἐπιβάτας μετὰ πάντων τῶν σκευῶν αὐτῶν. Καὶ ὡς πρὸς τὴν ταχυπλοῖαν ἐπίσης τὰ πλοῖα τῶν ἀρχαίων δὲν ἦσαν κατώτερα τῶν ἡμετέρων ταχυτάτων ἰστιοφόρων. Δὲν ἦτο δηλονότι σπάνιον παρὰ τοῖς ἀρχαίοις, ὁ ἀπὸ Βυζαντίου ἐν τρισὶν ἡμέραις κατάπλους εἰς Πειραιᾶ, ὡς ἐκ τῶν ἐξῆς ἐν τῷ Ζωγράφῳ καταφαίνεται στίχων·*

Ἄλλ' ἕτερος εἰσπέπλευκέν ἐκ Βυζαντίου
Τριταῖος, ἀπαθὴς, εὐπορηκώς, περιχαρὴς
Ἡς δὲκ' ἐπὶ τῇ μῇ γιγνέσθαι καὶ δώδεκα,
Δαλὼν τὰ ναῦλα καὶ δάνει' ἐρυγγάνων.

Καὶ αὐταὶ δὲ αἱ ναυμαχίαι τῶν ἀρχαίων, καὶ τοι ἑσπεροῦντο τοῦ καταπληκτικοῦ κρότου τῶν πυροβόλων, καὶ τῶν ζοφερῶν νεφῶν τοῦ καπνοῦ, οὐχ ἥττον ὁμῶς ἦσαν φοβεραὶ καὶ φονικαί· τολμῶ δ' εἰπεῖν ὅτι αἱ σημεριναὶ πολέμοι ναυμαχίαι δὲν δύνανται ποσῶς νὰ παραβληθῶσι πρὸς τὰς ἀρχαίας, ὡς πρὸς τὸ πλῆθος τῶν παρατασσομένων εἰς μάχην ἀνδρῶν, καὶ τὰς ἐπερχομένας καταστροφάς.

Περίεργον δ' ἐνταῦθα φαινόμενον εἶναι τὸ ἐξῆς, ὅτι ἡ διὰ τοῦ ἀτμοῦ ὑπερτάτη ἀνάπτυξις τῆς ναυ-

πικρῆς δυνάμεως ἐπαναφέρει τὸν νηῖτον πόλεμον εἰς τὸ πρῶτον αὐτοῦ ἀρχαιοτάτον σημεῖον. Καθότι, τοῦθ' ὅπερ ὁ Θουκυδίδης θεωρεῖ ὡς ἀπειρίαν τῆς ναυτικῆς ἐπιστήμης, τὸ οἶονεῖ ἐν θαλάσῃ πεζομαχεῖν, ἀνευ διαπλῶν καὶ ἀναστροφῶν, εἰς τοῦτ' αὐτὸ σήμερον μετὰ τοσαύτας ἐκατονταετηρίδας διὰ τοῦ ἄτρου ἐπανάγεται ἡ ναυμαχία, δύο τινα νῦν ὡς εἶπε κυρίως προτιθεμένη, τὸν εἰς ἐμβολὴν ἐπίπλουν καὶ τὴν ἐφοδὸν. Δὲν εἶναι δὲ ποσῶς ἀπίθανον μὴ εἰς τὸ μέλλον εἰσαγάγῃσιν αὐτὴς καὶ τὰς ἀρπαγὰς τῶν ἀρχαίων καὶ τοὺς κόρακας καὶ τὰς σιδηρὰς χεῖρας. Ὅθεν ὅ,τι ποτὲ ὁ Ἀγησίλαος ἐξεφώνησεν, ὅτε ἤκουσε τὴν ἐν ταῖς ναυμαχίαις χρῆσιν τῶν καταπελτικῶν βελῶν, « Ἀπόλωλεν ἀνδρὸς ἀρετὰ, » τοῦτο δυνάμεθα φρονῶ καὶ ἡμεῖς σήμερον νὰ ἐπαναλάβωμεν ἐπὶ τῆς παρούσης τάσεως τοῦ πολεμικοῦ ναυτικοῦ, καθ' ἣν ἐλαχίστην ἔξει ῥοπὴν ἐν ταῖς μελλούσαις ναυμαχίαις, ἡ κυρίως κλουμένη ναυτικὴ τέχνη καὶ ἐμπειρία, δι' ἣν ὡς ἐπιτοπολὺ ἐνίκων μέχρι τοῦδε τοὺς ἀπειροτέρους τὰ τέκνα τῆς Ἀλβίωνος. Πρὸς ἀπόδειξιν δὲ τοῦ ἀνωτέρω λόγου, ὅτι ὑπερέβαινον αἱ ναυμαχίαι τῶν ἀρχαίων τὰς καθ' ἡμᾶς ὡς πρὸς τὸ πλῆθος τῶν παρατασσομένων ἀνδρῶν, ἐξέτιω ἡμῖν ἐν συντόμῳ νὰ ὑπομνήσωμεν τὰς κατὰ θάλασσαν πρώτας τῶν Ῥωμαίων ἀποπειράς, ἐν τῷ πρώτῳ αὐτῶν πρὸς τοὺς Καρχηδονίους πολέμῳ, ἐξ ὧν δύναται τις εἰκάσαι τὰ μετὰ ταῦτα. Οἱ Ῥωμαῖοι ὡς φύσει χερσαῖοι, πρὸ τῶν διενέξεων αὐτῶν πρὸς τοὺς θαλασσοκρατοῦντας Καρχηδονίους αὐτοὶ ἀπορμᾶς ἐσχὸν καθάπαξ οὐδ' ἐπίνοιαν οὐδέποτε ἐποίησαντο τῆς θαλάσσης, ὡς λέγει ὁ κριτικώτατος Πολύβιος. Συγχρόνως δὲ ἤρξαντο καὶ νὰ σκέπτονται περὶ θαλασσίας δυνάμεις, καὶ παρασκευάζονται ἐν' ἀγωνισθῶσι πρὸς τοὺς ἐκ προγόνων ἔχοντας τὴν κατὰ θάλασσαν ἡγεμονίαν ἀδελφοίτον. Ἡ τύχη δὲ ὤθησε τὸ πρῶτον πρὸς τοὺς Ῥωμαίους πεντήρη τινὰ Καρχηδονίαν, ναυαγῆσασαν κατὰ τὰ παράλια τῆς Βρεττίας, ἣν συλλαβόντες ἐχρήσαντο ὡς τύπῳ καὶ ὑποδείγματι πρὸς ναυπήγησιν τοῦ μελλόντος στόλου αὐτῶν. Κατὰ ταύτην λοιπὸν ἐναυπηγήθησαν τὸ 485 π. Χ. ἐν μεγίστῃ σπουδῇ ἑκατὸν τριάκοντα ὀκτὼ πεντήρεις, φέρουσαι κατ' ἐλάχιστον ὄρον 30000 ἀνδρας. Ἡ ναυτικὴ δὲ αὕτη καθ' ἑαυτὴν μεγίστη παρασκευὴ ἦν ἀπλοῦν προοίμιον μεζόνων ἔτι καὶ καταπληκτικωτέρων ἀγώνων, καθότι μετ' οὐ πολὺ τὸ ἔτος 489—490 τριακῶσι πριάκοντα πεντήρεις ἔχουσαι πλήρωμα ναυτικὸν 99000 ἀνδρας, καὶ φέρουσαι πρὸς τούτοις 40000 στρατὸν, ἐξέπλευσαν πρὸς τὴν Ἀφρικὴν κατὰ τῆς Καρχηδόνος. Ταύταις δὲ ἀπέντησαν κατὰ θάλασσαν 350 πεντήρεις τῶν Καρχηδονίων φέρουσαι ἐν ἑαυταῖς 150000 ἀνδρας ναύτας καὶ στρατιώτας, « ἐφ' οἷς (λέγει αὐτὴς ὁ Πολύβιος) οὐχ οἷον ἀντις παρὼν καὶ θεώμενος ὑπὸ τὴν ὄψιν, ἀλλὰ καὶ ἀκούων καταπλαγεῖν τὸ τοῦ κινδύνου μέγεθος καὶ τὴν τῶν πολιτευμάτων ἀμφοτέρων μεγαλομερίαν καὶ δύναμιν, στοχαζόμενος ἐκ τοῦ τῶν ἀνδρῶν καὶ τοῦ τῶν νεῶν πλῆθος. » Διελκῶσαι ἐννεήκοντα

ἄρα χιλιάδες μαχηταὶ συμπεσόντες τότε εἰς ἐν ἡγωνίζοντο ἐν θαλάσῃ! Ἡ γιγάντειος δὲ αὕτη πάλη, ἡ μεγίστη, ἦν μέχρι τοῦδε ἡ ἀρχαιοτὴς διηγωνίσασα, ἔλαβε χώραν ὑπὸ τὸ ἔκνομον ὄρος τῆς Σικελίας, ἐν ᾧ ἦν τὸ ἐπὶ βασάνοις διαβόητον φρούριον τοῦ Φαλκρίδου, καὶ ὁ ἔτι μᾶλλον διαβεβημένος χαλκοῦς τοῦ τυράννου ταῦρος. Καταστραφέντος δὲ μετ' οὐ πολὺ σύμπαντος τοῦ Ῥωμαϊκοῦ στόλου ὑπὸ τρικυμίας φρικαλέας παρὰ τὰς ἀκτὰς τῆς Καμαρίνης, διὰ τὴν ἀπειρίαν αὐτῶν ἐν θαλάσῃ, καὶ τῶν Καρχηδονίων παρασκευαζομένων τότε μάλιστα προθυμότερον, ἐντὸς τριῶν μηνῶν κατῴρθωσαν ἵνα καταρτίσωσι νέον στόλον οἱ Ῥωμαῖοι ἐκ διακοσίων εἰκοσι πλοίων συγκαίμενον, καὶ ἀνήχθησαν εἰς Σικελίαν τὸ ἔτος 497. Προςθέντες δὲ μετ' οὐ πολὺ ἕτερα 40 πλοῖα, τὸ ἐπὶ ἔτος μετέβησαν εἰς τὴν Ἀφρικὴν. Ἐν τῇ ἐπιστροφῇ δὲ τοῦ στόλου τούτου παρὰ τὸ Πολύνουρον ἀκρωτήριον, περιπεσόντες χειμῶνι δεινῷ ἀπώλεσαν πλεον τῶν ἑκατὸν πεντήκοντα πλοίων. Αἱ ἐπανειληγμέναι δὲ αὐταὶ μεγάλαι καταστροφαὶ καὶ ἀπώλεια ἀνδρῶν τε καὶ πλοίων, μαρτυροῦσαι τρανώτατα τὴν ἀλήθειαν, ὅτι στόλος καὶ ναῦται δὲν αὐτοσχεδιάζονται, ἐκαμψαν πρὸς στιγμὴν τὸ ἀγέρωχον τῶν Ῥωμαίων, περὶ τοῦ χαρακτῆρος τῶν ὁποίων ὁ σαφὲς ἱστορικὸς λέγει ἐνταῦθα καὶ τὰδε, σχέσιν ἄμεσον ἔχοντα πρὸς τὴν ἡμετέραν ὑπόθεσιν. « Καθόλου δὲ Ῥωμαῖοι πρὸς πάντα χρώμενοι τῇ βίᾳ, καὶ τὸ προτεθὲν οἰόμενοι δεῖν κατ' ἀνάγκην ἐπιτελεῖν, καὶ μηδὲν ἀδύνατον εἶναι τῶν σφίσι ἅπαξ δοξάντων ἐν πολλοῖς μὲν κατορθοῦσι διὰ τὴν τοιαύτην ὁρμὴν, ἐν τισὶ δὲ προφανῶς σφάλλονται, καὶ μάλιστα ἐν τοῖς κατὰ θάλασσαν· ἐπὶ μὲν γὰρ τῆς γῆς, πρὸς ἀνθρώπους καὶ τὰ τούτων ἔργα ποιοῦμενοι τὰς ἐπιβολὰς, τὰ μὲν πολλὰ κατορθοῦσι, διὰ τὸ πρὸς τὰς παραπλησίους δυνάμεις χρῆσθαι τῇ βίᾳ· ποτὲ δὲ καὶ σπανίως ἀπετυγχάνουσι· πρὸς δὲ τὴν θάλατταν καὶ πρὸς τὸ περιέχον ὅταν παραβάωνται καὶ βιαιομαχῶσι, μεγάλοις ἐλαττώμασι περιπίπτουσι, θ καὶ τότε καὶ πλεονάκις αὐτοῖς ἤδη συνέβη, καὶ συμβήσεται πάντοτε εἰς ἄν ποτε διορθώσονται τὴν τοιαύτην τολμὴν καὶ βίαν, καθ' ἣν οἶονται δεῖν αὐτοῖς πάντα καιρὸν εἶναι πλωτὸν καὶ πορευτὸν ». Πλὴν μόλις ἐνίκησαν τὴν κατὰ γῆν ἐν Πανόρμῳ τῆς Σικελίας νίκην, καταργήσαντες τὸν νόμον, καθ' ὃν ἐμελλον τοῦ λοιποῦ νὰ ἔχωσι μόνον 60 πλοῖα διὰ τὰς ἀνάγκας τοῦ ἐν Σικελίᾳ στρατοῦ, πάλιν κατεσκευάσαν εὐθὺς τὸ ἔτος 496 στόλον ἐκ διακοσίων πεντήρων, εἰς ὧς ἐπιβιβάσαντες καὶ τέσσαρας λεγεῶνας, ἦτοι 24000 στρατὸν, ἐπολιόρκησαν τὴν πόλιν τῆς Σικελίας Λιλύθαιον. Οὗτος ὁμῶς ὁ νέος στόλος μετ' αὐτῶν τῶν πληρωμάτων κατεστράφη τὸ ἐπόμενον ἔτος ναυμαχῶν πρὸς Καρχηδονίους, πρῶτον μὲν περὶ Δρέπανα, εἶτα δὲ ἐνώπιον τοῦ Λιλυθαίου. Τέλος δὲ νέα τις τρικυμία ἐξ ὁλοκλήρου κατεπόντισεν ὅ,τι ἐκ νέου οἱ Ῥωμαῖοι δι' ἀκαταλόγιστων ἀγώνων συνήνεγκον εἰς τὴν θάλασσαν, ὥστε ἐξ ἑκατονταπεντήκοντα νέων ἄλλων πλοίων δύο

μόνον ἐσώθησαν. Νῦν δὲ τὸ δεύτερον αὖθις ἐψηφίσαντο ἵνα οἱ Ῥωμαῖοι οὐδένα τοῦ λοιποῦ κατασκευάσωσι στόλον. Ἀλλ' εἰς τὸ ἐπακρον τῆς ὀργῆς ἀχθέντες ὑπὸ τῆς ὕβρεως τῶν Καρχηδονίων, πᾶσαν δρῶντων καὶ κατερηνούντων τὴν ἰταλικὴν παραλίαν, ἐτι ἅπαξ ἀπεπειράθησαν τὴν τύχην αὐτῶν εἰς τὴν θάλασσαν· ὅθεν ἀνελπίστως αὖθις ἐναυπήγησαν 200 πεντήρεις, δι' ὧν ἐπὶ τέλους μετὰ θυσίας ἀνηκούστους καὶ ἀγῶνας ὑπερᾶνθρωπίνους εἰκοσιτεσσάρων ὁλῶν ἐτῶν, κατώρθωσαν τὸ ἔτος 543 τὴν πρῶτην τοῦ Λιβυκοῦ πολέμου ἀνακωχὴν, ἀπολέσαντες πρὸς ἐπίτευξιν αὐτῆς ἐκτὸς τοῦ πεζοῦ στρατοῦ καὶ τῶν πολυαριθμῶν φορτηγῶν πλοίων, 700 πεντήρεις καὶ 200000 ναύτας! Οὕτω κτῶνται οἱ ἄνθρωποι τὴν ἐλευθερίαν, καὶ τοιαύτας θυσίας ἀπαιτεῖ ἡ ἐθνικὴ ἀνεξαρτησία καὶ δόξα!

Ἐν τῷ μέσῳ δὲ τῶν θλιβερῶν τούτων σκέψεων περὶ τῆς ἀρετῆς καὶ τῶν ἀγῶνων τῶν ἄλλων ἐθνῶν ὑπὲρ τῆς δόξης καὶ τοῦ ἐθνικοῦ αὐτῶν μεγαλείου, αἴφνης ἠγέρθη ἡ καταβεβλημένη διάνοια ἐκ τοῦ κρότου ἀλύσειας ἀγκυροβολούντος τινὸς οὐ μακρὰν ἀτμοκινήτου πλοίου. Χαρὰ δὲ καὶ ἐλπίς αὖθις διεχύθη εἰς τὴν ψυχὴν μου, ὅτε ἀποδάντων τῶν πρώτων ναυτῶν εἰς τὴν παραλίαν, ἀνέγνων ἐπὶ τῆς μελαίνης ταινίας τῶν σκιαδίων αὐτῶν τὴν λέξιν *Σαλαμινία!* Σκεπτόμεθα ἄρα, φίλτατε, ἵνα ἐπαναφέρωμεν τὴν πατρίδα εἰς τὴν ἀρχαίαν αὐτῆς Σαλαμινομάχον δόξαν, ἀρχόμενοι ἀπὸ τῶν ὀνομάτων τῶν ἱερῶν πλοίων τῶν προγόνων ἡμῶν; Ἡ Σαλαμινία ναὺς καὶ ἡ Πάραλος ἦσαν δύο ἐκ τῶν ἀρχαιοτάτων τῆς πολιτείας τῶν Ἀθηναίων πλοῖα, οἷς ἐχρῶντο πρὸς τὰς δημοσίους χρείας· ὥφειλεν ὅμως ὁ εὐτυχὴς ὀνοματοθέτης ἵνα προσθήσῃ εἰς ταῦτα, ἀντὶ ἐτέρου τινὸς ὡς ἤκουσα τῆς Πανόπης, ἥτις οὐδὲν ἔχει τὸ ἐνδοξον ἢ ἱστορικόν, εἰ μὴ ὅτι ἦν τις αὕτη ἐκ τῶν πολλῶν Νηρηίδων, ἃς προσεκάλεσεν ἐκ τοῦ βᾶθους τῶν θαλάσσιων ἡ Θέτις, ἡ μήτηρ τοῦ Ἀχιλλέως, ὀδυρομένου τὸν θάνατον τοῦ φίλου αὐτοῦ Πατρόκλου, ἵνα μετ' αὐτοῦ συνθρηνήσῃ!

Σμερδαλέον δ' ὅμωξεν· ἄκουσε δὲ πότνια μήτηρ
ἡμέτη ἐν βένθοισιν ἄλδ'· πατρὶ γέροντι
κῆρυξεν τ' ἄρ' ἐπειτὰ· Θεὰ δὲ μιν ἀμφοτέρωντο
πᾶσαι ὅσαι κατὰ βένθος ἄλδ'· Νηρηίδες ἦσαν
Ἀφροί καὶ Πανόπη καὶ ἀγακλειτὴ Γαλάτεια, κλ.

ὥφειλε, λέγω, καταλείπων εἰς τὸ βένθος τῆς ἄλδ' τὴν Πανόπην ὃ ἀνακαλέσῃ εἰς τὴν ζωὴν τὴν Ἀηλίαν ἢ Ἀηλιάδα, ἥτις ἀναμιμνήσκει ἡμῖν καὶ τὸν Θησέα ἐπ' αὐτῆς εἰς Κρήτην ἐκπλεύσαντα, καὶ τὰς τελευταίας ἐν δεσμωτηρίῳ στιγμὰς τοῦ Σωκράτους, καὶ τὰς ὑψίστας περὶ ἀθανασίας ψυχῆς θεωρίας τοῦ Πλάτωνος ἐν τῷ Φαίδωνι. Τοιοῦτον δὲ σέβας ἔφερον οἱ Ἀθηναῖοι πρὸς τὸ ἀρχαιότατον τοῦτο λείψανον τῆς ἀρχαιοτάτης αὐτῶν ἱστορίας, ὥστε οὐ μόνον ἐπὶ τῶν σωκρατικῶν ἐτι χρόνων διετηρεῖτο, ἀλλὰ καὶ ἔχρι Δημητρίου τοῦ Φαληρέως οἱ Ἀθηναῖοι διεφύλασσον αὐτό, τὰ μὲν παλαιὰ τῶν ξύλων ὑφαίρουντες, ἀλλὰ δὲ ἀντὶ τῶν πονούντων ἰσχυρὰ ἐμβάλλοντες καὶ συμπηγνύντες. Ἐχομεν δὲ σήμερον ἐτι καὶ ἡμεῖς τοιαύτην τινὰ θεωρίαν καὶ ἱερὰν τριήρη,

τὸ μόνον ἐτι σωζόμενον λείψανον τοῦ θαλασίου ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγῶνος, τὴν γηραιάν Ἀθηναῖαν, ἣν ὀφείλομεν πάντως, εἴ τι ὑπολείπεται ἐτι ἐν ἡμῖν ἐλάχιστον σέβας πρὸς τοὺς πατέρας ἡμῶν καὶ τὰ ἐνδοξα αὐτῶν ἔργα, ἵνα διαϊωνίσωμεν διηνεκῶς ἀνακαινίζοντες αὐτήν, καὶ λαμπρύνοντες, καὶ κατακοσμοῦντες, καὶ λέγοντες πρὸς τὰ τέκνα τῶν τέκνων ἡμῶν· Ἴδε οἱ πατέρες ἡμῶν ἐν αὐτῇ εἰς ἐβάλλοντο φαιεὶαν κρηπίδα ἐλευθερίας· ἀπὸ τῶν ἀφλάστων καὶ ἀκροστολίων αὐτῆς ἤκουετο πανταχοῦ ἡ λαμπρὰ καὶ μεγάλη βοή.

Ὁ Παῖδες Ἑλλήνων ἔτε,
ἐλευθεροῦτε πατρίδα, ἐλευθεροῦτε δὲ
Παῖδας, γυναῖκας, θεῶν τε πατρῶων εἶδη,
θῆκας τε προγόνων, νῦν ὑπὲρ πάντων ἁγίων.

Ἦν ποτε γενικὴ ἰδέα, ὅτι δύο μόνον ὑπῆρχον αἱ ἱερὰι τῶν Ἀθηναίων τριήρεις· ἀλλὰ νεώτεραι ἐρευναι ἀπέδειξαν, ὅτι ἐκτὸς τῆς Σαλαμινίας καὶ τῆς Παράλου ὑπῆρχεν ἐτι καὶ ἡ ῥηθεῖσα Ἀηλιάς· ἀπὸ δὲ τῶν χρόνων τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου, προστέθη καὶ τετάρτη ἱερὰ τριήρης ἡ Ἀμωνίς ἢ Ἀμωνιάς, καὶ ἐπὶ τῶν διαδόχων τοῦ Ἀλεξάνδρου ἕτεροι τρεῖς ὀνομάσθησαν ἱερὰί, ἡ Ἀντιγονίς, ἡ Δημητριάς, καὶ ἡ Πτολεμαῖς. Ὅπως δὲ καὶ ἂν ἔχη τὸ περὶ τῶν ὀνομάτων τῶν τριῶν τελευταίων τούτων πλοίων ἐποχῆς μεταγενεστέρως, ἐν γένει τὰ ὀνόματα, ἃ ἔφερον τὰ πολεμικά πλοῖα τῶν Ἀθηναίων ἐν τῇ κλασικῇ καὶ δημοκρατικῇ ἐποχῇ, ἦσαν προσφυστάτα καὶ καταλληλότατα, λαμβάνοντα τὸ ὄνομα αὐτῶν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, εἴτε ἐκ τῆς φύσεως αὐτοῦ τοῦ πλοίου, εἴτε ἐκ τοῦ προορισμοῦ καὶ τῶν ἐλπίδων αὐτοῦ. Οὕτως αἱ ἐν Πειραιεὶ ἀνακαλυφθεῖσαι πολὺτοιμοὶ ἐπιγραφαί, παρέχουσιν ἡμῖν ἐν ἄλλοις πολλοῖς καὶ τὰ ἐξῆς ὠραῖα ἀττικῶν τριήρων ὀνόματα, π. χ. Ἀνδραγαθία, Ἀμώμητος, Ἀμιλλα, Ἀμυνομένη, Παρθένος, Ἀξιονίκη, Ἀπόδοσις, Αὔρα, Ἀκτίς, Αἰχμή, Δελφινία, Βοήθεια, Δημοκρατία, Ἐλευθερία, Νίκη, Πετομένη, Προθυμία, Σωζομένη, Σώζουσα, Φερενίκη, Σώτειρα, Νικαρίστη κτλ.

Νῦν δὲ τέλος, φίλων μοι ἄριστε, κειρὸς ἵνα διακόψωμεν πρὸς ὥραν τὴν διὰ γραφῆς ἡμῶν ταύτην διάλεξιν· διότι ἡ μὲν ἐμὴ μνήμη ἤδη ἀπέλαμψε, τὴν σὴν δὲ ὑπομονὴν δὲν θέλω νὰ ἐξαντλήσω. Σύγνωθί μοι ὅμως τὴν μακρηγορίαν ταύτην, διότι ἴσως ἡ παρούσα ἐπιστολὴ εἶναι καὶ ἡ τελευταία ἀπὸ ταύτης τῆς νήσου. Τίς οἶδε τὰς τύχας καὶ τὰς περιπετείας ἡμῶν ἐν τῷ μέλλοντι; Ἰσως δὲ ἦν Θεὸς διδῶν, καὶ ἄλλων τόπων φυσικὰς καλλονὰς, καὶ ἄλλων ἀνθρώπων ἥθη καὶ βίους προσεχῶς περιγράφωμεν. Ἄτέκμαρτος δὲ ὁ πᾶς βίος, οὐδὲν ἔχων πιστὸν πλανᾶται συντυχίαις· ἐλπίς δὲ φρένας παραθαρύνει, τὸ δὲ μέλλον ἀκριβῶς οἶδεν οὐδεὶς. Θεὸς δὲ πάντας ἐν κινδύνοις θνατοὺς κυβερνᾷ. » (α).

Ἐν Πόρῳ, τὴν 20 Αὐγούστου 1859.

Ἐρρῶσο

Κ. ΦΡΕΑΡΙΤΗΣ.

(α) Ἐν αἰλιδ. 417, στήλῃ α, στίχῳ προτελευταίῳ τοῦ προηγούμενου φυλλαδίου ἀντὶ τοῦ ἱσφαλμένου ὁμῖν ἀνάγνωθι ἡμῖν.